

*Шовкун Інна Анатоліївна,
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник;
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

ПОДАТКОВІ СТИМУЛИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ: ПРОГАЛИНИ У СТАТИСТИЦІ

Спостереження за науковою та інноваційною активністю, що ведеться у світі на національному [1], регіональному [2] та глобальному рівні [3, 4], не є простою даниною значущості такої активності для забезпечення зростання і розвитку економіки, а необхідним джерелом емпіричної інформації для свідомого прийняття управлінських рішень урядами країн, парламентами тощо.

Неодмінними індикаторами цих спостережень давно стали поруч з іншими і показники прямого державного фінансування та податкового стимулювання наукових досліджень і розробок бізнесу (далі – НДР) [5]. Зокрема, узагальненим показником рівня податкової підтримки, що надається бізнесу для його інвестицій у НДР (government tax support for business R&D), слугує обсяг відповідних податкових пільг (R&D tax expenditure) як частка ВВП.

Ступінь використання податкових стимулів до інвестицій бізнесу в НДР у кожній країні свій. Наприклад, серед країн ОЕСР найщедріші пільги у пропорції до національного ВВП надаються в Ісландії (0,37% ВВП, 2021 р.), Великій Британії (0,33), Франції (0,28), Португалії (0,25) та Бельгії (0,23%) [6]. Деякі країни (Ізраїль, Швейцарія, Естонія, Латвія, Болгарія тощо) жодних пільг такого роду не пропонують. До речі, у фіскальній системі Естонії та Латвії податок на прибуток підприємств стягується лише із розподіленого прибутку і, очевидно, цим пояснюється відсутність окремих податкових пільг для витрат на НДР.

Певний набір податкових пільг такого роду передбачений в українському законодавстві. Давньою і традиційною практикою є податкове сприяння структурній і технологічній перебудові економіки [7. 8]. Зокрема, стимули і преференції для секторів і галузей регламентовані законами України ("Про космічну діяльність", "Про розвиток літакобудівної промисловості", "Про газ (метан) вугільних родовищ", "Про державну підтримку сільського господарства України», "Про фермерське господарство", "Про наукову і науково-технічну діяльність", "Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні", "Про державну підтримку кінематографії в Україні", "Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні",) та закріплені у податковому кодексі України (далі – ПКУ) [9].

Згадувані у назвах законів види діяльності дають уявлення про економічні пріоритети. Як бачимо, станом на тепер, вони зосереджені передусім у первинному секторі (аграрній та видобувній галузі), окремих галузях високих і середніх технологій (літакобудівній та космічній, автотранспортних засобів,

залізничних локомотивів і рухомого складу тощо), базових для інноваційного та культурного розвитку галузях сектору послуг (сфері науки, цифровізації, кінематографії). Нарешті як пріоритет визначено ще й інвестиційну діяльність у масштабні проекти з будівництва, модернізації, технічного та технологічного переоснащення.

Податкове сприяння змінам у технологічній побудові економіки реалізовано у ПКУ шляхом прямого стимулювання впровадження, наприклад, енергозберігаючих технологій та здійснення заходів з енергоефективності, або опосередковано через підтримку розвитку галузей і виробництв з усім набором відповідних технологій. Окрім раніше згаданих галузей, податкове стимулювання розповсюджується також на відносно нові види діяльності з виробництва електричної енергії за "зеленим" тарифом, виробництва електродвигунів, літєвих батарей, зарядних пристроїв для твердих акумуляторних батарей тощо.

З часом перелік секторів і галузей, яким надаються податкові преференції, змінювався з різних причин (у зв'язку із закінченням термінів дії пільгових режимів, переглядом галузевих пріоритетів тощо).

Стимули до інноваційно-технологічного розвитку пріоритетних галузей зашиті в механізмі надання пільг. *Наприклад, суб'єкти літакобудівної промисловості:*

- ✓ звільняються від оподаткування податком на додану вартість по операціях з: ввезення на митну територію України в митному режимі імпорту товарів (крім підакцизних), що використовуються для потреб літакобудівної промисловості;
- ✓ постачання на митній території України результатів науково-дослідних і дослідницько-конструкторських робіт, які виконуються для потреб літакобудівної промисловості (пункт 4¹ підрозділу 2 розділу XX ПКУ) [9];
- ✓ звільняється від оподаткування прибуток підприємств – суб'єктів літакобудування (пункт 41 підрозділу 4 розділу XX ПКУ);
- ✓ звільняються від сплати земельного податку (пункт 7 підрозділу 6 розділу XX ПКУ).

Загальною умовою надання преференцій з податку на прибуток поставлено дотримання певних вимог – вивільнені кошти (суми податку, що не сплачуються до бюджету та залишаються в розпорядженні платника податку) використовуються на науково-дослідні та дослідницько-конструкторські роботи з літакобудування, створення чи переоснащення матеріально-технічної бази, збільшення обсягу виробництва, запровадження новітніх технологій. Використання вивільнених коштів має бути пов'язане з діяльністю платника податку, прибуток від якої звільняється від оподаткування. Суми вивільнених коштів визнаються як отримане цільове фінансування відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності.

Аналогічні вимоги ставляться до підприємств будь-яких видів діяльності із числа пріоритетних, яким надаються податкові преференції. По суті кошти, вивільнені від сплати податку, залишаються в розпорядженні платника податку як цільовий внесок держави, який потрібно використовувати задля інноваційно-технологічної модернізації та розвитку відповідного виду виробництва (а саме: науково-дослідні та дослідницько-конструкторські роботи, створення чи переоснащення матеріально-технічної бази, запровадження новітніх технологій, збільшення обсягу виробництва).

Вищеподаний огляд свідчить про низку податкових стимулів, що містяться у законодавстві та спрямовані на сприяння науковій та інноваційній активності. Тому вважаємо перебільшеним і навіть помилковим твердження окремих експертів про нібито фактичну відсутність непрямих стимулів підтримки інноваційної діяльності в українській економіці, на відміну від більшості європейських країн [10, с. 148].

Проте відсутність статистичних спостережень і недоступність інформації щодо обсягів податкових пільг за їх видами унеможливує оцінювання ступеня щедрості держави на тлі втрати доходів бюджету, а також ефективності застосування інструментів податкового стимулювання для сприяння розвитку пріоритетних галузей економіки.

Для розуміння масштабів втрат доходів держави від надання податкових пільг одній з галузей, розглянемо конкретний приклад. Рахункова палата здійснювала заходи державного фінансового контролю (аудиту), а саме: вивчала фактичний стан, аналізувала та оцінювала ефективність застосування податкових пільг з податку на прибуток, податку на додану вартість та ввізного мита (далі – податкові пільги), досліджувала вплив на розвиток літакобудування та економічні наслідки запровадження податкових пільг [11].

Матеріали того аудиту засвідчили, що упродовж 2017–2018 років суб'єкти літакобудування отримали 2,3 млрд грн державної підтримки як податкові пільги [11, с. 33]. За рахунок вивільнених від оподаткування коштів частина суб'єктів літакобудування спромоглася стабілізувати свою фінансово-господарську діяльність, придбати більш сучасне обладнання (інструменти, інвентар для виробництва), модернізувати виробничі приміщення (цехи). З'явилися ознаки відновлення галузі: дещо зростав обсяг розробки, виробництва, ремонту, переобладнання, модифікації та технічного обслуговування авіаційної техніки та авіаційних двигунів. Утім такі ознаки були лише тимчасовими.

Обговорюваний спосіб державної підтримки літакобудівної промисловості виявився недостатнім для справжнього відновлення галузі. Використання одного лише механізму надання податкових пільг за відсутності державного замовлення, зовнішньоекономічних преференцій, доступного кредитування та інших видів державного сприяння не здатне вивести літакобудування із затяжного піке на траєкторію зростання і розвитку. Отже, потрібне корегування та удосконалення інструментарію державної підтримки суб'єктам господарювання, а в цьому контексті важливим є здійснення детальних

статистичних спостережень за наданням податкових пільг і напрямками використання вивільнених коштів. Загалом національна практика подання статистичних даних про НДР потребує вдосконалення відповідно до міжнародних стандартів, зокрема, Керівництва Фраскати [12].

Список використаних джерел

1. U.S. National Science Foundation. The State of U.S. Science and Engineering 2024. URL: <https://nces.nsf.gov/pubs/nsb2024>
2. European Commission. European Innovation Scoreboard 2024. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard_en#european-innovation-scoreboard-2024
3. UNESCO. Science, technology and innovation. URL: <https://data.uis.unesco.org/>
4. OECD. Main Science and Technology Indicators. URL: <https://www.oecd.org/en/data/datasets/main-science-and-technology-indicators.html>
5. DSTI/STP/NESTI. OECD R&D tax incentives database, 2022 edition. URL: [https://one.oecd.org/document/DSTI/STP/NESTI\(2023\)2/FINAL/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DSTI/STP/NESTI(2023)2/FINAL/en/pdf)
6. OECD INNOTAX. OECD R&D Tax Incentives Database. 2024. URL: <https://stip.oecd.org/innotax/indicators-and-analysis>
7. Луніна, І., Білоусова О., Булана О. Бюджетно-податкове стимулювання інноваційної діяльності в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 1. С. 41- 56.
8. Ковкун І. Податкові фактори технологічного розвитку економіки. *Економіка України*. 2011. № 5. С. 40-53.
9. Податковий Кодекс України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст. 112)
10. Оцінка інноваційного розвитку та структурні трансформації в економіці України: колективна монографія / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Київ. 2023. 240 с. URL : <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/Otsinka-innovatsijnoho-rozvytku.pdf>
11. Звіт про результати аналізу ефективності застосування суб'єктами господарювання податкових пільг та їх вплив на розвиток літакобудування : затв. рішенням Рахункової палати від 28.05.2019 № 12-3. URL: https://rp.gov.ua/uploads/files/Activity/Collegium / 2019/ 12-3_2019/Zvit_12-3_2019.pdf.
12. Богдан І. В., Свиридовська А. О. Класифікація інформації для аналізу даних про наукові дослідження і розробки: міжнародні стандарти та національна практика. *Фінанси України*. 2018. № 11. С. 21-38.